

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

ГАРАСИМ Павло Станіславович

УДК 343.811:35.072.6

**ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО
КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

ЛЬВІВ – 2025

Дисертацією є рукопис.
Робота виконана самостійно.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
БУРДІН Володимир Миколайович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
декан юридичного факультету,
професор кафедри кримінального права та
кримінології;

доктор юридичних наук, професор
КОНОПЕЛЬСЬКИЙ Віктор Ярославович,
Одеський державний університет внутрішніх справ,
завідувач кафедри кримінального права та
кримінології;

доктор юридичних наук, професор
БОГАТИРЬОВ Іван Григорович,
Державний університет «Житомирська політехніка»,
професор кафедри права та правоохоронної діяльності.

Захист відбудеться *«21» лютого 2025 р. о 10⁰⁰ годині* на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.052.23 у Національному університеті «Львівська політехніка» за адресою: 79013, м. Львів, вул. С. Бандери, 12, ауд. 226 головного корпусу.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» за адресою: 79013, м. Львів, вул. Професорська, 1.

Реферат розісланий *«13» січня 2025 р.*

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
Д 35.052.23

Ірина ЛИЧЕНКО

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Результати вивчення офіційних джерел інформації та аналізу наукової літератури засвідчують, що однією з проблем, яка виникає у процесі виконання-відбування покарань в Україні та суттєво впливає на його ефективність, є низький рівень діяльності громадських об'єднань та їх уповноважених представників, пов'язаної зі здійсненням громадського контролю у сфері виконання покарань.

В умовах реформування кримінально-виконавчої системи України громадський контроль виступає важливим механізмом запобігання порушенням прав людини, сприяє адаптації засуджених до соціального життя та зміцненню довіри суспільства до органів правопорядку. Досліджуване правове явище є дієвим інструментом демократизації цієї сфери, сприяє прозорості діяльності органів виконання покарань, виявленню та усуненню системних недоліків, а також запобіганням зловживанням і порушенням прав засуджених. У науково-практичному аспекті це питання дозволяє оцінити ефективність наявних механізмів громадського контролю, сформулювати рекомендації для їх удосконалення, а також сприяти гармонізації українського законодавства із міжнародними стандартами та зобов'язаннями.

Крім того, інтеграція у європейський правовий простір вимагає відповідності українських стандартів у сфері виконання покарань найкращим міжнародним практикам, що також підкреслює практичну важливість наукового дослідження вказаної проблеми.

Особливої актуальності проблеми громадського контролю у сфері виконання покарань набули в умовах відкритої війни, розв'язаної російською федерацією проти України в лютому 2022 року, яка триває донині, враховуючи, що в умовах воєнного стану, як це передбачено ст. 64 Конституції України, призупиняється діяльність деяких громадських об'єднань, зокрема й тих, що мають право здійснювати соціальний моніторинг за процесом виконання-відбування покарань.

Водночас навіть у такій ситуації до стратегічних цілей, завдань та очікуваних результатів, які закріплені в Стратегії реформування пенітенціарної системи до 2026 року, належить створення прозорого та ефективного механізму, який призначений забезпечити дотримання прав засуджених і осіб, взятих під варту, через запобігання катуванням і жорсткому поводженню.

Отже, слід визнати, що виникла складна прикладна проблема, яка має бути вирішена і на доктринальному рівні. Також варто зазначити, що науковці постійно та доволі активно упродовж періоду сучасної історії України досліджують різноаспектні питання, які стосуються змісту, організації та здійснення громадського контролю за діяльністю органів державної влади, місцевого самоврядування та їхніх посадових і службових осіб. До таких учених можна віднести, зокрема: К. А. Автухова, О. Ф. Андрійко, В. А. Бадиру, О. І. Байк, О. В. Баклана, О. М. Бандурку, Є. Ю. Бараша, І. Г. Богатирьова, В. М. Бурдіна, О. І. Бучеру, В. В. Василевича, Т. І. Возну, В. А. Гладкова, Б. М. Головкина, О. М. Гуміна, О. М. Джужу, О. В. Джафарову, Є. Є. Додіну,

І. М. Жаровську, С. В. Ківалова, Ю. В. Кернякевич-Танасійчук, М. В. Клімова, О. Г. Колба, В. Я. Конопельського, І. М. Копотуна, О. А. Мартиненко, В. О. Меркулову, А. П. Мукшименко, О. І. Осауленка, М. С. Пузирьова, О. В. Романенко, А. С. Романову, М. В. Романова, А. Х. Степанюка, В. П. Тарануху, Д. В. Ягунова, І. С. Яковець, О. Н. Ярмиша та інших.

Крім того, потрібно констатувати, що питання змісту, меж, форм, методів здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань України на науковому рівні досліджені однобічно, неповно та тільки у контексті оцінки дотримання права окремих категорій засуджених (до яких застосовано позбавлення волі, арешт та обмеження волі), як це передбачено чинним кримінально-виконавчим законодавством України (ч. 2 ст. 25 КВК), що активізує потребу вивчення вказаної проблематики на більш комплексній основі, враховуючи принцип рівності всіх громадян перед законом (ст. 24 Конституції України та ст. 5 КВК), а також вимоги норм міжнародно-правових актів у цій галузі суспільних відносин (зокрема Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) та інші сучасні реалії, що виникли у сфері виконання покарань України.

З огляду на це можна визнати, що обрана тема є актуальною і такою, що має теоретичне та практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до положень Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24.03.2021 р. № 119, Програми діяльності Кабінету Міністрів України, затвердженої постановою Уряду України від 12.06.2020 р. № 471; Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021, 2023, 2023–2026 роки; Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 р. № 1153-р та інших державних програм, що стосуються здійснення громадського контролю.

Дисертація узгоджується з науковим напрямом Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»: «Правові, психологічні та інформаційні проблеми розвитку державності в Україні», схваленим Вченою радою Національного університету «Львівська політехніка» від 24 червня 2014 р. (протокол № 5). Дисертація виконана в межах науково-дослідної роботи кафедри міжнародного та кримінального права «Концептуальна доктрина правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах розбудови правової держави» (№ держреєстрації 0122U000732, термін виконання: січень 2022 – грудень 2026 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є формування науково обґрунтованих концептуальних положень, рекомендацій і пропозицій, спрямованих на удосконалення правового механізму організації та здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань, з урахуванням міжнародних та європейських стандартів захисту прав людини, практики ЄСПЛ та позитивних гарантій низки зарубіжних держав.

Для досягнення вказаної мети поставлено такі завдання:

- визначити стан наукових розробок, пов'язаних з організацією і здійсненням громадського контролю у сфері виконання покарань України;
- з'ясувати сутність і зміст кримінально-виконавчої категорії «громадський контроль за процесом виконання-відбування покарань»;
- репрезентувати авторську методологію дослідження питань, що стосуються змісту, форм і методів здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань;
- проаналізувати сучасний стан здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань України;
- узагальнити законодавче забезпечення громадського контролю за дотриманням прав засуджених і утримуваних під вартою в Україні;
- визначити суб'єкти, форми і методи здійснення громадського контролю за процесом виконання-відбування покарань в Україні;
- здійснити аналіз змісту принципів діяльності громадських об'єднань і їхніх представників, що стосуються здійснення соціального моніторингу у сфері виконання покарань;
- з'ясувати сутність і зміст міжнародно-правових актів з питань здійснення громадського контролю за процесом виконання-відбування покарань;
- вивчити зарубіжну практику здійснення громадського соціального моніторингу у сфері виконання покарань;
- визначити роль і вплив рішень ЄСПЛ на зміст громадського контролю за процесом виконання-відбування покарань;
- встановити зміст і спрямованість сучасної державної політики України у сфері виконання покарань та її роль в удосконаленні правових засад громадського контролю;
- визначити найбільш ефективні шляхи підвищення рівня взаємодії громадських об'єднань з іншими суб'єктами контрольної-наглядової діяльності у сфері виконання покарань України;
- з'ясувати зміст і спрямованість науково-методологічних підходів щодо якісної видозміни критеріїв оцінювання громадськістю результатів діяльності органів і установ виконання покарань;
- розробити науково обґрунтовані заходи, спрямовані на удосконалення правового механізму з питань здійснення громадського контролю за процесом виконання-відбування покарань в Україні, а також усунення у зв'язку з цим наявних правових прогалин і колізій.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають та охороняються нормами права у зв'язку зі здійсненням громадського контролю у сфері виконання покарань України.

Предмет дослідження – теоретико-прикладні засади здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань України.

Методи дослідження. Методи дослідження репрезентовано системою загальнонаукових і спеціально-наукових методів, які обрано відповідно до теми цієї наукової роботи. Методологічну основу дисертації становить *діалектичний метод*, за допомогою якого оцінено сучасний стан та ефективність здійснення

громадського контролю за процесом виконання-відбування покарань в Україні (усі розділи дисертації). Натомість *історико-правовий* метод використано для визначення стану наукових досліджень, пов'язаних із організацією і здійсненням громадського контролю у сфері виконання покарань України (підрозділ 1.1); *догматичний метод* застосований для з'ясування сутності та змісту кримінально-виконавчої категорії «громадський контроль за процесом виконання-відбування покарань» (підрозділ 1.2); *метод наукового опису* – для обґрунтування використаної у дисертації відповідної методології дослідження питань, що стосуються змісту, форм і методів здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань (підрозділ 1.3); *метод дедуції* – з метою встановлення сучасного стану здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань України (підрозділ 2.1); *метод системного аналізу* – задля вивчення організації і спрямованості законодавчого забезпечення в Україні громадського контролю за процесом виконання-відбування покарань (підрозділ 2.2); *системно-структурний метод* – для визначення суб'єктів, форм і методів здійснення громадського контролю за процесом виконання-відбування покарань в Україні (підрозділ 2.3); *метод індукції* – з метою здійснення аналізу змісту принципів діяльності громадських об'єднань і їхніх представників, що стосуються здійснення соціального моніторингу у сфері виконання покарань (підрозділ 2.2); *порівняльно-правовий метод* – для з'ясування сутності та змісту міжнародно-правових актів та вивчення зарубіжної практики здійснення громадського контролю за процесом виконання-відбування покарань (підрозділи 3.1 та 3.3); *логіко-семантичний метод* – задля визначення ролі та впливу рішень ЄСПЛ на зміст громадського контролю за процесом виконання-відбування покарань (підрозділ 3.3); *метод сходження від абстрактного до конкретного* – для встановлення змісту і спрямованості сучасної державної політики України у сфері виконання покарань та її ролі в удосконаленні правових засад громадського контролю (підрозділ 4.1); *формально-юридичний метод* – задля визначення найбільш ефективних шляхів підвищення рівня взаємодії громадських об'єднань з іншими суб'єктами контрольної-наглядової діяльності у сфері виконання покарань України (підрозділ 4.2); *методи моделювання та екстраполяції* – з метою формування критеріїв оцінювання громадськістю результативності діяльності органів і установ виконання покарань, а також формування науково обґрунтованих заходів, спрямованих на удосконалення правового механізму здійснення громадського контролю за процесом виконання-відбування покарань (підрозділ 4.3); *соціологічні методи* – анкетування, спостереження, інтерв'ювання тощо для вивчення думок різних категорій респондентів з означеної тематики дослідження (вступ і усі підрозділи дисертації); *методи документального та статистичного аналізу* – задля виявлення правових прогалин і колізій та визначення у зв'язку з цим відповідних шляхів їх усунення (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.3, 4.1, 4.2, 4.3).

Емпіричну базу дослідження становить статистична та аналітична інформація Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора, Уповноваженого Верховної Ради

України з прав людини, матеріали Європейського Комітету запобігання тортурам та міжнародних неурядових і правозахисних організацій, а також вітчизняних громадських об'єднань, що стосуються цієї проблематики, результати анонімного опитування персоналу органів та установ виконання покарань та засуджених, які відбували покарання в установах виконання покарань, проведеного у 2020–2021 рр. в органах та установах виконання покарань, які розташовані на території Волинської, Запорізької, Київської, Львівської та Харківської областей.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у всебічному, системному та комплексному вивченні проблем, що стосуються змісту, форм і методів здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань України, формуванню на цій основі, з урахуванням вимог міжнародно-правових актів і стандартів, переліку науково обґрунтованих заходів, спрямованих на удосконалення наявного правового механізму з означених питань та практики його застосування. У роботі сформульовано низку доктринальних положень, висновків і рекомендацій, які мають важливе теоретичне та практичне значення, зокрема:

уперше:

– розроблено комплекс сучасних науково обґрунтованих заходів, спрямованих на вдосконалення правового механізму з питань, що стосуються змісту, форм і методів здійснення громадського контролю за процесом виконання-відбування покарань, які відповідають європейським стандартам, принципам гуманізму та верховенства права;

– сформульовано визначення поняття «громадський контроль за процесом виконання-відбування покарань» та встановлено, що це унормована діяльність громадських об'єднань, їх уповноважених представників, міжнародних неурядових організацій, а в певних випадках – окремих громадян, спрямована на моніторинг відповідності стану забезпечення прав, законних інтересів і свобод суб'єктів та учасників кримінально-виконавчих правовідносин вимогам Конституції, законам та нормативно-правовим актам України; ідентифіковано ознаки громадського контролю за процесом виконання-відбування покарань;

– згруповано детермінанти, які негативно впливають на здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань України та запропоновано системні нормативні зміни, що усувають можливість дії таких детермінант;

– з'ясовано правову природу взаємодії громадських об'єднань з іншими суб'єктами контрольної-наглядової діяльності у сфері виконання покарань і пробації України та запропоновано удосконалення понятійно-категоріального апарату у цій сфері;

– розроблено критерії оцінки ефективності здійснення громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод засуджених під час виконання кримінальних покарань та доведено потребу унормування їх на законодавчому рівні;

– запропоновано зміну правової ідеології державної політики України у сфері виконання покарань і пробації на концептуальному, законодавчому,

нормативному, управлінському та правозастосовному рівнях через доведення потреби розширення предмета, сфери та переліку суб'єктів громадського контролю у досліджуваній сфері;

– рекомендовано сучасне розуміння принципів діяльності громадських об'єднань та їхніх уповноважених представників щодо здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань і пробації та розроблено комплекс принципів, які відповідають соціально-правовій природі цього кримінально-виконавчого інституту у демократичній державі;

удосконалено:

– періодизацію генезису громадського контролю у сфері виконання покарань, що дозволило простежити розвиток цього інституту в історичному, соціальному та правовому контекстах;

– теоретико-прикладні підходи, які стосуються впливу рішень Європейського суду з прав людини на правову сутність громадського контролю у сфері виконання покарань України;

– юридичне розуміння суб'єкта здійснення громадського контролю у сфері виконання покарання через розширення переліку осіб, які мають право здійснювати такий суспільний моніторинг у досліджуваній сфері;

– теоретичні підходи, пов'язані з гармонізацією вітчизняного кримінально-виконавчого законодавства та законодавства ЄС з питань, пов'язаних зі здійсненням громадського контролю через висвітлення ключової ролі міжнародних договорів для досягнення ефективності національної практики;

– тлумачення позитивної практики низки зарубіжних країн через репрезентування затребуваних механізмів та гарантій здійснення громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод суб'єктів та учасників процесу виконання покарань;

набули подальшого розвитку:

– положення про періодизацію процесу формування доктринальних підходів щодо розуміння головних засад організації та здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань і пробації України;

– методологічний інструментарій та структуризація джерельної бази за предметом дослідження;

– положення про систематизацію міжнародних нормативно-правових актів з питань здійснення громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод засуджених;

– теоретико-правове розуміння гарантій реалізації громадського контролю через умотивування потреби закріплення на законодавчому рівні права громадських об'єднань застосовувати методологічні перевірки та критерії оцінки, розроблені для державних органів, органів місцевого самоврядування та міжнародних моніторингових суб'єктів, що сприятиме ефективнішому здійсненню демократичного контролю;

– теоретичні та практичні підходи з питань законодавчого забезпечення громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод

засуджених і утримуваних під вартою через упровадження теоретико-прикладної моделі зазначеного виду суспільно-державної діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що положення цієї дисертації використовуються, зокрема, у:

– *законодавчій діяльності* – для удосконалення нормативно-правової основи здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань України шляхом формування проекту змін до кримінально-виконавчого законодавства та законодавства у сфері громадського контролю (*листи Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності та Комітету Верховної Ради України з питань правової політики від 10.03.2023 за вих. № 04-27/12-2023/49307; та від 14.04.2023 № 04-26/11-2023/78202*);

– *навчальному процесі* – для удосконалення навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право України», покращення її викладання, підготовки навчально-методичної літератури, зокрема підручників, посібників, які стосуються кримінально-виконавчого права (*довідка про використання в навчальному процесі Національного університету «Львівська політехніка» результатів дисертаційного дослідження від 07.01.2025 р. № 67-01-18*);

– *правозастосовній діяльності* – задля підвищення рівня взаємодії органів і установ УВП з питань здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань;

– *науково-дослідній сфері* – з метою розширення сфери наукового дослідження процесу виконання-відбування покарань, формування наукових висновків, пропозицій у цій сфері.

Особистий внесок здобувача. Викладені в дисертації положення, що становлять наукову новизну роботи, сформульовані автором особисто. Використання результатів наукової роботи інших авторів супроводжуються відповідними посиланнями на літературні джерела.

Апробація результатів дисертації. Результати зазначеного дослідження оприлюднені на наукових, науково-практичних конференціях і круглих столах, основними з яких є такі: «*Поговоримо про пробацію: історія становлення, розвиток та перспективи*» (м. Одеса, 11 лютого 2022 року); «*Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності*» (м. Хмельницький, 25 лютого 2022 р.); «*Наукові читання, присвячені пам'яті професора Т. А. Денисової*» (м. Запоріжжя, 10 березня 2022 р.); «*Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції*» (м. Львів, 25 березня 2022 р.); «*Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального права, кримінології та судочинства*» (м. Київ, 20 травня 2022 року); «*Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*» (м. Львів, 8 червня 2022 р.); «*Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціальних та поведінкових наук – 2022*» (м. Чернігів, 10 червня 2022 р.); «*Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи*» (м. Чернігів, 04 листопада 2022 р.); «*Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*» (м. Київ, 24 листопада 2022 р.);

«Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності» (м. Одеса, 25 листопада 2022 р.); *«Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану»* (м. Хмельницький, 16 березня 2023 р.); *«Прикладна економіка: від теорії до практики»* (м. Луцьк, 27–28 березня 2023 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження відображені у 37 наукових публікаціях, з них 1 монографія, 14 статей у наукових фахових виданнях України, 7 статей у наукових періодичних виданнях інших держав, 3 статті у виданнях, які включені до наукометричних баз Scopus /Web of Science, 12 тез доповідей на конференціях та інших науково-практичних заходах, які демонструють апробацію результатів дисертації. Загальний обсяг публікацій становить 53,79 друк. арк., з яких автору належить 14 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотацій, переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, що містять 13 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (556 найменувань, розміщених на 60 сторінках) і десяти додатків на 55 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 499 сторінок, із них основний текст – 360 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації; вказано її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; надано відомості щодо особистого внеску здобувача, апробації, публікацій, структури й обсягу.

Розділ 1 «Теоретичні та методологічні питання, що стосуються змісту громадського контролю за процесом виконання-відбування покарань в Україні» містить три підрозділи.

У **підрозділі 1.1 «Стан наукових розробок, пов'язаних з організацією і здійсненням громадського контролю у сфері виконання покарань»** констатовано, що такий стан не відповідає потребам практики кримінально-виконавчої діяльності. Це зумовлено низкою негативних тенденцій, які сформувалися впродовж певного історичного періоду (1922–2024 рр.), коли у кримінально-виконавчому (виправно-трудоному) праві та законодавстві виник і набув подальшого розвитку інститут цього виду соціального моніторингу. Окреслено два періоди функціонування даного правового інституту – радянський (1922–1991 рр.) та період незалежності України (1991–2024 рр.). Радянський період класифіковано на такі етапи: а) 1922 р. (створення СРСР та входження до його складу України) – 1925 р. (ухвалення першого ВТК УСРР); б) 1926–1940 рр. (етап політичних репресій і беззаконня, включаючи сферу виконання покарань); в) 1941–1953 рр. (етап продовження репресій і беззаконня у системі виконання покарань, який був обумовлений війною та її наслідками на території СРСР); г) 1954–1970 рр. (етап так званої хрущовської відлиги, коли певною мірою були відновлені законність і дотримання прав громадян, зокрема засуджених осіб); ґ) 1971–1991 рр. (етап дії ВТК УРСР,

прийнятого у 1970 році). Натомість період незалежності України поділено на такі етапи: 1) 1991–2003 рр., коли питання здійснення громадського контролю регулювалися суттєво видозміненим ВТК; 2) 2004–2012 рр., коли зазначені суспільні відносини забезпечувались відповідними нормами КВК; 3) 2013–2024 рр., коли на нормативно-правовому рівні у сфері виконання покарань України було реалізовано низку законодавчих, організаційних та інших реформ, які, проте, не стосувалися змісту, форм і методів здійснення громадського контролю у цій галузі суспільних відносин, у зв'язку з чим його ефективність на практиці залишається низькою. Доведено також потребу активізації наукових досліджень з означеної проблематики та наведено аргументи щодо актуальності, теоретичної та практичної значущості пропонованої дисертації.

У підрозділі 1.2 *«Сутність і зміст кримінально-виконавчої категорії «громадський контроль у сфері виконання покарань»* сформульовано поняття «громадський контроль у сфері виконання покарань», проаналізовано його системоутворюючі ознаки, які визначають його зміст. Завдяки отриманим результатам доведено теоретичне та практичне значення цієї кримінально-виконавчої правової категорії. Аргументовано, що теоретична значущість вказаного поняття криється в тім, що його змістові системоутворюючі елементи можуть слугувати певними орієнтирами та окремими частинами предмета подальших досліджень з означених питань та основою для формування законотворчих проєктів, спрямованих на удосконалення змісту, форм і методів здійснення громадського контролю не тільки за дотриманням прав засуджених до певних видів покарань (обмеження волі, позбавлення волі, арешту), а й загалом за процесами виконання й відбування покарань в Україні.

У підрозділі 1.3 *«Методологія дослідження питань, що стосуються змісту, форм і методів здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань»* сформульовано авторське поняття методології дослідження питань, що стосуються змісту, форм і методів здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань. Доведено теоретичне значення зазначеного поняття. Виведено структуру методології даного дослідження та здійснено аналіз її системних елементів, до яких віднесено такі: а) це діяльність, що спрямована на визначення потреб дослідження, обґрунтування його актуальності, теоретичної та практичної значущості; б) це діяльність, що пов'язана з аналізом результатів вивчення законодавчих та інших нормативно-правових актів України і норм міжнародного права, які регулюють роботу громадських об'єднань та їх уповноважених представників, пов'язану зі здійсненням соціального моніторингу у сфері виконання покарань і пробації; в) це діяльність, що пов'язана з визначенням завдань цієї дисертації, з урахуванням отриманих результатів вивчення даної проблематики на науковому рівні.

Розділ 2 «Сучасний стан, нормативно-правові засади, методи і принципи здійснення громадського контролю за дотриманням прав засуджених в Україні» містить чотири підрозділи.

У підрозділі 2.1 *«Сучасний стан здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань»* встановлено детермінанти, які негативно впливають на досліджуваний вид соціального моніторингу. Обґрунтовано потребу

видозміни чинної правової бази з означеної проблематики, а також усунення детермінант (причин, умов і корелянтів), які негативно впливають на результативність проведення зазначеного виду соціального моніторингу, через закріплення в чинному КВК України нової редакції ч.1 статті 25.

У підрозділі 2.2 *«Законодавче забезпечення громадського контролю за дотриманням прав засуджених і утримуваних під вартою»* сформульовано авторське визначення поняття громадського контролю за дотриманням в Україні прав, законних інтересів і свобод засуджених і ув'язнених осіб. Визначено системоутворюючі ознаки, що складають зміст такого поняття. Застосований у дисертації методологічний підхід дав змогу розширити межі знань щодо змісту і сутності загальноправової категорії «законодавче забезпечення». Встановлено колізійність норм Положення про спостережні комісії, які не тільки суперечать ст. 8 Конституції України (принципу верховенства права), але й створюють умови та підвищують ризики, що пов'язані з посяганням на права, законні інтереси і свободи засуджених, а саме: 1) у п. 1 вказаного нормативно-правового акта закріплено положення про те, що громадський контроль поширюється на всі УВП, включаючи й виховні колонії (ч. 2 ст. 11 КВК), натомість у ч. 2 ст. 25 цього Кодексу йдеться про те, що у спеціальних виховних установах цей вид моніторингу здійснюється піклувальними радами; 2) затверджені у п. 3 зазначеного Положення завдання цих суб'єктів громадського контролю також не повною мірою кореспондуються зі змістом законодавчих актів, що стосуються розглядуваної проблематики; 3) у п. 2 Положення закріплено принципи, на яких ґрунтується діяльність даного суб'єкта контролю (гласності; демократичності; добровільності; відкритості, прозорості та звітності), що також не повною мірою співвідносяться з принципами, які визначені в законодавчих актах; 4) інші правові колізії та прогалини, що мають місце у вказаному Положенні, увагу на які звертають як науковці у своїх працях, так і суб'єкти нормотворчої діяльності.

У підрозділі 2.3 *«Суб'єкти, форми і методи здійснення громадського контролю за дотриманням прав засуджених»* з'ясовано сутність і особливості суб'єктів, форм і методів здійснення громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод засуджених та сформовано перелік науково обґрунтованих теоретико-прикладних заходів, спрямованих на усунення наявних у зв'язку з цим правових прогалин і колізій. Сформульовано авторські визначення понять «суб'єкти здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань», «форми здійснення громадського контролю за дотриманням прав засуджених», «методи здійснення громадського контролю за дотриманням прав законних інтересів і свобод засуджених». Встановлено, що у нормативно-правових актах, включаючи кримінально-виконавче законодавство України, ні поняття виведених у цій дисертації термінів, ні відповідних правових норм, які б закріплювали форми діяльності тих чи інших суб'єктів, не закріплено, що виступає однією з детермінант, яка знижує рівень ефективності здійснення даного виду соціального моніторингу.

У підрозділі 2.4 *«Принципи діяльності громадських об'єднань та їх уповноважених представників, що стосуються здійснення громадського*

контролю у сфері виконання покарань» сформульовано авторське поняття принципів діяльності громадських об'єднань та їх уповноважених представників, на яких має базуватись громадський контроль у сфері виконання покарань, та здійснено аналіз його системоутворюючих ознак. Доведено, що наявність усіх системоутворюючих ознак цього поняття є потрібною об'єктивною умовою функціонування даного інституту кримінально-виконавчого права та запорукою ефективності реалізації суб'єктами соціального моніторингу своїх законодавчих і статутних повноважень. Здійснено класифікацію принципів, що мають забезпечувати проведення громадського контролю у сфері виконання покарань, до яких віднесено: а) конституційні принципи (загальноправові), мова про які ведеться в Основному Законі України: ст. 1 (принцип демократизму); ст. 3 (принцип визнання прав, законних інтересів людини і громадянина найвищою соціальною цінністю); ст. 8 (принцип верховенства права); ст. 19 (принцип допустимості робити все, що не заборонено законом); ст.ст. 21, 24 (принцип рівності перед законом); ін.; б) галузеві принципи (ті, зокрема, що закріплені в ст. 5 КВК); в) конкретно-правові принципи (ті, які знайшли своє відображення в ст. 3 Закону України «Про громадські об'єднання» та у Положенні про спостережні комісії або у Статуті відповідного громадського об'єднання).

Розділ 3 «Міжнародно-правові підходи, що пов'язані зі здійсненням громадського контролю за дотриманням прав засуджених, їх законних інтересів і свобод» містить три підрозділи.

У підрозділі 3.1 «Міжнародні нормативно-правові акти з питань здійснення громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод засуджених» сформульовано авторське поняття «міжнародно-правові підходи, що пов'язані зі здійсненням громадського контролю за дотриманням прав засуджених, їх законних інтересів і свобод». Доведено, що в удосконаленні правового механізму з означеної проблематики відповідне значення мають і міжнародно-правові акти, які, згідно з вимогами ст. 9 Конституції України та Закону України «Про міжнародні договори», стали частиною національного законодавства, і норми міжнародного права, що мають рекомендаційний характер для нашої держави, позаяк у їхньому змісті закладено методологічні засади для діяльності суб'єктів нормотворчості, які займаються формуванням законопроектів, що спрямовані на вирішення існуючих на практиці проблем здійснення громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод засуджених під час виконання покарань.

У підрозділі 3.2 «Зарубіжна практика здійснення громадського контролю за дотриманням прав засуджених під час виконання покарань» підтверджено взаємозв'язок, взаємодію і взаємовплив між цим видом суспільної діяльності та рівнем демократії в будь-якій державі. Сформульовано авторське поняття «позитивний досвід організації та реалізації у пенітенціарних системах світу громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод засуджених до позбавлення волі». Здійснено аналіз його системоутворюючих ознак, що складають його зміст. Установлено, що позитивний зарубіжний досвід з

означеної тематики дослідження виступає потрібною та обов'язковою умовою не тільки реформування кримінально-виконавчої системи України, але й удосконалення правового механізму та практики здійснення громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод як суб'єктів, так і учасників процесу виконання-відбування покарань.

У підрозділі 3.3 «Вплив рішень Європейського суду з прав людини на зміст громадського контролю у сфері виконання покарань і пробації України» доведено, що громадські об'єднання та їхні уповноважені представники в ході проведення перевірок та встановлення відповідності закону стану дотримання прав, законних інтересів і свобод засудженого, осіб з числа персоналу ДКВС України та учасників кримінально-виконавчих правовідносин можуть при цьому брати до уваги не тільки рішення ЄСПЛ, а й його роз'яснення з тих чи інших правових питань, що стосуються правового статусу особи. Констатовано також, що позитивний зарубіжний досвід з означеної тематики дослідження виступає потрібною та обов'язковою умовою не тільки реформування кримінально-виконавчої системи України, а й удосконалення правового механізму та практики здійснення громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод як суб'єктів, так і учасників процесу виконання-відбування покарань. Сформульовано також авторське визначення поняття «вплив рішень Європейського суду з прав людини на зміст громадського контролю у сфері виконання покарань».

Розділ 4 «Головні напрями удосконалення нормативно-правових і практичних засад здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань і пробації» містить три підрозділи.

У підрозділі 4.1 «Сучасна державна політика України у сфері виконання покарань і пробації та її роль в удосконаленні правових засад здійснення громадського контролю» констатовано, що з часу часткового (у формі координації діяльності органів і УВП) підпорядкування сфери виконання покарань у 2010 році Міністру юстиції України до повного передання функцій центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у даній галузі суспільної діяльності, у 2012 році Міністерству юстиції України суттєвих кількісно-якісних змін, що стосуються як ефективності кримінально-виконавчої діяльності, так і стану забезпечення правового статусу засуджених, не відбулось. Установлено відсутність у спеціальних державних програмах належного визначення відповідних концептуальних, організаційно-управлінських та правових засад створення належних гарантій для здійснення ефективного та результативного громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод засуджених у процесі виконання-відбування покарань, а також правового статусу ДКВС України та учасників кримінально-виконавчої діяльності.

У підрозділі 4.2 «Шляхи підвищення рівня взаємодії громадських об'єднань з іншими суб'єктами контрольної-наглядової діяльності у сфері виконання покарань і пробації» сформульовано поняття взаємодії громадських об'єднань з іншими суб'єктами контрольної-наглядової діяльності у сфері виконання покарань і пробації та констатовано, що: а) взаємодія визначається в

обов'язковому порядку на законодавчому та іншому нормативно-правовому рівнях; б) взаємодія є спільною та узгодженою діяльністю чітко визначених у законі суб'єктів контрольно-наглядового характеру, а їх класифікація, перелік, характеристика та напрями співпраці мають охоплюватись таким видом взаємодії у законодавчих актах України, які регулюють правовий статус відповідних суб'єктів соціального моніторингу; в) взаємодія є спільною перевіркою у межах єдиного предмета моніторингу; г) взаємодія є спільною перевіркою, предметом якої має стати стан дотримання прав, законних інтересів і свобод засуджених під час виконання покарань у виді арешту, обмеження волі або позбавлення волі, а також інших видів покарань; ґ) взаємодія є співпрацею громадських об'єднань з питань визначення стану забезпечення правового статусу суб'єктів і учасників кримінально-виконавчої діяльності; д) взаємодія є спільною діяльністю, яка об'єднана єдиною метою, завданнями та предметом моніторингу; е) взаємодія є спільною діяльністю, яка чітко визначена у законі; є) взаємодія, окрім інших завдань здійснення контролю за дотриманням прав, законних інтересів та свобод засуджених у процесі виконання-відбування покарань, має спрямовуватися й на реалізацію інших завдань, що визначені у кримінально-виконавчому законодавстві України.

У підрозділі 4.3 «Науково-методологічні підходи до якісної видозміни критеріїв оцінки громадськістю результативності діяльності органів і установ виконання покарань з питань забезпечення прав людини» сформульовано авторські критерії оцінки ефективності проведення громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод засуджених під час виконання кримінальних покарань в Україні. Констатовано, що зазначені критерії мають застосовуватися громадськими об'єднаннями та їхніми уповноваженими представниками при здійсненні моніторингу за станом дотримання прав засуджених під час виконання кримінальних покарань. Встановлено, що визначений перелік критеріїв не є статичним, позаяк наявна динаміка видозміни міжнародного права та вітчизняного законодавства.

ВИСНОВКИ

У результаті всебічного, системного та комплексного теоретичного дослідження запропоновано нове вирішення наукової проблеми, пов'язаної зі здійсненням громадського контролю за сферою виконання покарань в Україні. Цьому слугувало наукове обґрунтування заходів, спрямованих на удосконалення наявного правового механізму з означеної проблематики та практики його реалізації, а також концептуальних положень, рекомендацій і пропозицій, спрямованих на удосконалення правового механізму організації та здійснення контролю у сфері виконання покарань, з урахуванням рішень ЄСПЛ з означених питань, вимог міжнародно-правових актів і кращих зарубіжних практик. Зокрема:

1. Визначено стан наукових досліджень, пов'язаних з організацією та здійсненням громадського контролю у сфері виконання покарань України, у

зв'язку з чим підсумовано, що він не повною мірою відповідає потребам практики кримінально-виконавчої діяльності та процесам, що пов'язані зі здійсненням реформ у сфері виконання покарань і пробації в Україні. Окремі доктринальні праці з такої тематики не мають комплексного та системного характеру, що негативно впливає на ефективність громадського контролю, який здійснюється у вказаній галузі суспільних правовідносин. Це зумовлено низкою негативних тенденцій, які сформувалися впродовж певного історичного періоду (1922–2024 рр.), коли у кримінально-виконавчому (виправно-трудова) праві та законодавстві виник і набув подальшого розвитку інститут такого виду соціального моніторингу. Про потребу активізації наукових пошуків з означеної тематики заявили 60% опитаних осіб з персоналу органів і установ виконання покарань, а також 86% респондентів серед засуджених, які відбували покарання у вигляді позбавлення волі.

На підставі узагальнення отриманих результатів дослідження констатовано також, що: а) як у радянський період (1922–1991 рр.), так і в період незалежності (1991–2024 рр.) громадському контролю у сфері виконання покарань України на всіх рівнях (законодавчому, організаційно-управлінському, політичному тощо) приділялась неналежна увага, що сформувало одну з негативних тенденцій, яка знижує рівень ефективності реалізації на практиці вказаного виду соціального моніторингу; б) заперечуючи радянські підходи, національний законодавець безпідставно звузив у КВК України предмет громадського контролю, звівши його до моніторингу дотримання прав засуджених, що теж негативно впливає на результативність такого контролю у вигляді окремо сформованої тенденції; в) як у радянські часи, так і в період незалежності України об'єктами громадського контролю є лише засуджені до позбавлення волі, арешту та обмеження волі, що не тільки порушує конституційний принцип рівності громадян перед законом, але зумовлює розвиток тих негативних тенденцій, які впливають на ефективність цього виду соціального моніторингу; г) правовий статус будь-якої особи, включаючи засуджених, крім їхніх прав, охоплює також законні інтереси і свободи, а тому їх включення у предмет громадського контролю за сферою виконання покарань є об'єктивно потрібною умовою, яка би зменшувала негативний вплив на його ефективність негативних тенденцій, що сформувались з часу виникнення і розвитку зазначеного інституту кримінально-виконавчого права і законодавства в Україні; г) на практиці ототожнюється діяльність, що стосується здійснення громадського контролю, та діяльність, пов'язана з участю громадськості у визначених законами випадках, у процесі виправлення, ресоціалізації засуджених, що теж негативно впливає на ефективність цього виду соціального моніторингу у вигляді окремо сформованої тенденції, позаяк зазначені види кримінально-виконавчої діяльності є нерівнозначними.

2. У результаті з'ясування сутності і змісту кримінально-виконавчої категорії «громадський контроль за процесом виконання-відбування покарань» сформульовано дефініцію «громадського контролю у сфері виконання покарань», проаналізовано його системоутворюючі ознаки, що визначають його зміст. На основі глибокого аналізу системоутворюючих ознак вказаного явища

констатовано, що громадський контроль у сфері виконання покарань: а) це суспільна діяльність. Розкрито сутність цієї ознаки, доведено, що такий вид соціального моніторингу передбачає, що його суб'єктом може бути тільки громадськість (громада), тобто певна група людей, об'єднаних спільністю становища, інтересів, які виникають або стосуються суспільства; б) це такий вид соціального моніторингу, яким вправі займатись лише визначені на нормативно-правовому рівні громадські об'єднання та їх уповноважені представники. Обґрунтовано, що зміст даної системоутворюючої ознаки зумовлений положенням ч. 7 ст. 7 Закону України «Про громадські об'єднання», відповідно до якої такі суспільні утворення мають реєструватись у встановленому законом порядку. Зокрема, з'ясовано, що така процедура передбачена Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»; в) це діяльність, у тому числі міжнародних неурядових організацій, які в установленому порядку зареєстровані в Україні. Встановлено, що юрисдикція (простір, територія діяльності, компетенція тощо) міжнародних неурядових організацій визначається їхнім Статутом. При цьому вказані суб'єкти громадського контролю наділені міжнародною правосуб'єктністю (правом вчиняти дії чи уникати їх вчинення) тією мірою, в якій така правосуб'єктність визначена тим чи іншим міжнародним договором, згоду на обов'язковість якого надала Верховна Рада України (ст. 9 Конституції України), що повною мірою стосується й контролю за сферою виконання покарань і пробації в нашій державі; г) це діяльність окремих фізичних осіб у випадках, визначених у законодавстві. Ідентифіковано форми участі вищезазначених суб'єктів у здійсненні громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод засуджених у процесі виконання-відбування кримінальних покарань, а саме: 1) у вигляді усних і письмових звернень до відповідних органів державної влади, включаючи органи і УВП, з питань, що стосуються життєдіяльності засуджених у процесі виконання-відбування покарань (ст. 40 Конституції України, закони України «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації», «Про інформацію», КВК (ст.ст. 8, 107, 113); 2) у вигляді залучення окремих осіб як фахівців (спеціалістів) до діяльності національного превентивного механізму (ч. 7 ст. 24 КВК); 3) в інших формах, передбачених законом (у виді викривачів (ст.ст. 53–59-9 Закону України «Про запобігання корупції»); у виді негласних співробітників (п. 13 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»), ст.ст. 246, 275 КПК, ст. 104 КВК); г) це діяльність, спрямована на встановлення відповідності вимогам Конституції України, законам та іншим нормативно-правовим актам стану забезпечення прав, законних інтересів та основоположних свобод як суб'єктів, так і учасників кримінально-виконавчих правовідносин. Доведено, що у якій би формі не здійснювався громадський контроль у сфері виконання покарань та пробації (перевірки, експертизи, моніторингу тощо), його сутністю, змістом і призначенням має бути встановлення відповідності процесу виконання-відбування покарань чинному кримінально-виконавчому законодавству (ст. 2 КВК України) (у контексті чинної ч. 2 ст. 25 цього Кодексу – встановлення відповідності змісту кримінально-виконавчої діяльності вимогам

законодавства, що регулює дотримання прав засуджених до позбавлення волі, арешту або обмеження волі); д) це діяльність, предметом якої є стан забезпечення прав, законних інтересів та основоположних свобод як суб'єктів, так і учасників кримінально-виконавчих правовідносин. У зв'язку з цим констатовано, що зміст громадського контролю за станом забезпечення прав, законних інтересів та свобод суб'єктів і учасників кримінально-виконавчих правовідносин полягає в тому, щоб оцінити (визначити відповідність встановленому законом порядку виконання-відбування покарань), як ці об'єкти правової охорони захищаються на практиці (у кримінально-виконавчій діяльності); е) це діяльність, об'єктом якої є як суб'єкти (засуджені та персонал органів і УВП), так і учасники кримінально-виконавчих правовідносин (близькі родичі засуджених, представники громадськості та органів місцевого самоврядування, міжнародні експерти і т.ін.). Доведено, що, здійснюючи громадський контроль тільки за дотриманням прав засуджених, його суб'єкти залишають без реагування на детермінанти, що породжують та зумовлюють протиправні посягання на вказані об'єкти (вся сукупність кримінально-виконавчих явищ, процесів, фактів, проявів, з якими вони взаємозв'язані та взаємозумовлені), тобто не беруться до уваги змістові елементи кримінально-виконавчої діяльності, суб'єктом якої є також персонал ДКВС України, та не оцінюється у зв'язку з цим участь громадськості у зазначеному процесі та інших причетних до нього осіб; є) це діяльність, яка ґрунтується на вимогах Конституції України та інших законодавчих актів, що регулюють порядок здійснення громадськістю даного виду соціального моніторингу. Аргументовано, що потреба включення вказаної системоутворюючої ознаки у зміст поняття «громадський контроль у сфері виконання покарань» зумовлена правовими засадами організації та здійснення процесу виконання-відбування покарань, а також законодавчими актами, які регулюють діяльність громадських об'єднань в Україні; ж) це діяльність, що здійснюється громадськими об'єднаннями та їх уповноваженими особами у межах чітко визначених на законодавчому рівні повноважень. Зауважено, що такий законодавчий підхід додатково акцентує увагу на тому юридичному факті, що спостережні комісії хоча й включають у свій склад представників громадськості, але за визначеною у законі соціально-правовою природою не можуть вважатись повноцінними суб'єктами громадського контролю у сфері виконання покарань і пробації України, позаяк створюються не громадянами, а державними органами місцевого самоврядування, яким вони є підконтрольні, а тому об'єктивно не в змозі повною мірою та без відповідних упереджень і застережень з боку суб'єктів, які їх створили, моніторити процес виконання-відбування покарань, маючи при цьому чітко окреслені повноваження з цього приводу.

На основі отриманих результатів доведено теоретичне та практичне значення виведеної кримінально-виконавчої правової категорії. Зокрема аргументовано, що теоретична значущість вказаного поняття криється в тім, що його змістові системоутворюючі елементи можуть слугувати певними орієнтирами та окремими частинами предмета подальших досліджень з означених

питань та підґрунтям для формування законотворчих проєктів, спрямованих на удосконалення в цілому сутності, форм і методів здійснення громадського контролю не тільки за дотриманням прав засуджених до певних видів покарань (обмеження волі, позбавлення волі, арешту), а й загалом за процесами виконання й відбування покарань. Натомість акцентовано увагу на тому, що практична цінність сформульованої дефініції виражається у можливому використанні її законодавцем за умови доповнення ст. 25 КВК України відповідним за змістом новим положенням у формі примітки.

3. З'ясовано сутність, зміст і роль обраної для наукового аналізу методології дослідження питань, що стосуються змісту, форм і методів здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань, і на цій підставі сформульовано її авторську дефініцію, а саме: це система методів, прийомів і засобів наукового пізнання зазначеного інституту кримінально-виконавчого права, які застосовуються на концептуальній основі та спрямовані на досягнення мети і реалізації визначених завдань дисертації з урахуванням отриманої та опрацьованої об'єктивної, точної та узагальненої інформації, що стосується змісту предмета її дослідження. Визначено структуру методології дослідження питань, що стосувалися змісту, форм і методів здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань України, та зроблено аналіз її системних елементів, якими є: а) діяльність, що спрямована на визначення потреби дослідження, обґрунтування її актуальності, практичної й теоретичної значимості; б) діяльність, що пов'язана з аналізом результатів вивчення як законодавчих, так і інших нормативно-правових актів України та норм міжнародного права, метою яких є регулювання діяльності громадських об'єднань і їхніх уповноважених представників, пов'язаної зі здійсненням соціального моніторингу у сфері виконання покарань та пробації; в) діяльність, що стосується визначення завдань цієї роботи, виходячи з результатів вивчення даної проблематики на науковому рівні.

Для з'ясування соціально-правової природи громадського контролю та обґрунтування доцільності його здійснення у сфері виконання-відбування покарань і пробації в Україні застосовано такі методи наукового дослідження предмета наукової роботи, як: 1) діалектичний метод, за допомогою якого з'ясовано сутність і зміст даного виду соціального моніторингу у контексті взаємоспричиненості, взаємозумовленості та взаємодії поміж собою всіх явищ і процесів, які мають місце у вказаній галузі суспільної діяльності; 2) історико-правовий метод дослідження, що слугував з'ясуванню стану наукових досліджень, пов'язаних з організацією та здійсненням громадського контролю у цій сфері кримінально-виконавчих правовідносин; 3) догматичний метод, апробований під час аналізу соціально-правової природи законодавчих актів, які регулюють сферу виконання покарань і пробації України та стосуються організації і здійснення громадського контролю та оцінки сучасного стану їх реалізації суб'єктами зазначеного виду соціального моніторингу; 4) формально-логічний метод, який дав змогу з'ясувати соціально-правову сутність та сформулювати авторське визначення поняття «громадський контроль у сфері виконання покарань», що, своєю чергою, виступило додатковим аргументом,

який свідчить про наукову новизну, теоретичне і практичне значення отриманих в ході нашого дослідження результатів; 5) порівняльно-правовий (компаративістський) метод, що був застосований при з'ясуванні сутності і спрямованості міжнародно-правових актів, які регулюють порядок здійснення громадського контролю за додержанням прав, законних інтересів і свобод засуджених у ході виконання кримінальних покарань, а також у процесі аналізу зарубіжної практики з означених питань; 6) методи синтезу, дедукції та індукції, застосовані під час формулювання авторських понять і обґрунтуванні пропозицій, завданням яких убачається вдосконалення правового механізму реалізації громадського контролю в сфері виконання покарань та пробації в Україні, зокрема при дослідженні питань, які стосувалися сучасної державної політики в розглядуваній галузі суспільної діяльності та підвищення рівня взаємодії громадських об'єднань з іншими суб'єктами контрольної-наглядової діяльності за дотриманням законності в ході виконання-відбування покарань; 7) метод моделювання, який дозволив сформулювати авторську позицію при формуванні та обґрунтуванні пропозицій, спрямованих на усунення наявних правових прогалин і колізій, а також підвищення рівня громадського контролю в сфері виконання покарань та пробації в Україні, з урахуванням рішень ЄСПЛ, національної судової практики та теоретичних підходів з означеної проблематики; 8) метод системно-структурного аналізу, використаний в ході з'ясування сутності і змісту такої соціально-правової категорії, як «контроль», а також при розробці науково обґрунтованих шляхів підвищення рівня взаємодії громадськості з іншими суб'єктами контрольної-наглядової діяльності у сфері виконання покарань і пробації України; 9) соціологічні методи (анкетування, спостереження, інтерв'ювання, т. ін.), що дали можливість додатково обґрунтувати потребу активізації наукових пошуків, які стосуються досліджуваної у цій роботі проблематики; 10) інші наукові методи (філософсько-правові, метод природного права, теократично-пізнавальні, гносеологічні, т. ін.), які надали можливість більш детально й виважено оцінити результати цієї наукової роботи, а також сформулювати науково обґрунтовані авторські пропозиції щодо розширення предмета і загалом удосконалення правового механізму з питань здійснення громадського контролю в сфері виконання покарань та пробації в Україні.

4. З приводу з'ясування сучасного стану здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань в Україні доведено малоефективність його сучасної практичної реалізації, вказано на об'єктивну потребу зміни змісту, форм і методів проведення громадського контролю у сфері виконання покарань у контексті тих реформ, які пов'язані з програмними цілями нашої держави, що стосуються вступу України до ЄС і НАТО. Деталізовано детермінанти, які негативно впливають на ефективність цього виду соціального моніторингу, зокрема наголошено, що: 1) у законі визначено обмежений перелік форм і видів даного виду соціального моніторингу (здійснення його «напівгромадськими» суб'єктами типу спостережних комісій і піклувальних рад при виховних колоніях, а також тими громадськими об'єднаннями, статути яких передбачають такий вид діяльності); 2) у кримінально-виконавчому

законодавстві України не передбачено негласної форми громадського контролю за аналогією того, який здійснюється відповідно до законодавства України з питань запобігання корупції (у формі викривачів), а також з урахуванням положень ст. 43 КК, що стосується виконання спеціального завдання; 3) на нормативно-правовому рівні звужено предмет громадського контролю, який зведено тільки до оцінки дотримання прав засуджених до позбавлення волі, арешту і обмеження волі, а також залишено поза увагою всіх суб'єктів контрольної-наглядової діяльності права, законні інтереси та свободи інших категорій осіб, які відбували визначені в ст. 51 КК покарання, і осіб, звільнених від покарання або його подальшого відбування, які є об'єктами виправно-ресоціалізаційного впливу та рівноцінними суб'єктами кримінально-виконавчих правовідносин; 4) на рівні закону не включено у предмет громадського контролю такі невід'ємні складові правового статусу засуджених, як законні інтереси і свободи, на порушенні яких у сфері виконання покарань і пробації України акцентується увага у рішеннях ЄСПЛ; 5) звуження на нормативно-правовому рівні в Україні предмета громадського контролю у сфері виконання покарань і пробації не дозволяє на практиці нейтралізувати, блокувати, усунути причини та умови, які сприяють вчиненню порушень прав та інших елементів правового статусу засуджених, а отже, його розширення (до моніторингу в цілому даної галузі суспільної діяльності) є об'єктивною вимогою сьогодення та реальністю, з якою треба рахуватися, здійснюючи відповідні реформи у зазначеній галузі суспільних відносин; 6) зростає кількість звернень громадян до ЄСПЛ, включаючи засуджених, котрі відбувають покарання, що стало наслідком низького рівня виконання Україною своїх конституційних зобов'язань щодо захисту прав і свобод людини (ст. 3 Основного Закону); 7) ні в КВК (ст.ст. 24, 25), ні в інших законах, ні в підзаконних нормативно-правових актах, що регулюють питання, пов'язані зі здійсненням громадського контролю у сфері виконання покарань і пробації України, не передбачено такого виду реагування, який характерний для інших контрольних-наглядових органів, як обов'язковість виконання обґрунтованих вимог і приписів суб'єктів їх реалізації.

Констатовано також, що, незважаючи на наявність протягом тривалого періоду (1991–2024 р.р.) закріплених на законодавчому рівні суб'єктів контрольної-наглядової діяльності, включаючи й громадський моніторинг, стан забезпечення прав, законних інтересів і свобод засуджених під час виконання покарань в умовах незалежної України суттєво не покращився, що виступає додатковим аргументом, який свідчить про наявність конкретної складної та системної проблеми, вирішення якої лежить і в науковій площині. У зв'язку з цим обґрунтовано потребу видозміни чинної правової бази з означеної проблематики, а також усунення детермінант (причин, умов і корелянтів), які негативно впливають на результативність проведення зазначеного виду соціального моніторингу через закріплення в чинному КВК України нової редакції ч.1 статті 25.

5. Для вивчення організації та спрямованості законодавчого забезпечення в Україні громадського контролю за дотриманням прав засуджених і

ув'язнених під варту детально визначено зміст законодавчого забезпечення громадського контролю за дотриманням в Україні прав, законних інтересів і свобод засуджених і ув'язнених під варту та за отриманими результатами дослідження сформульовано авторську дефініцію такого поняття: це діяльність визначених у законі суб'єктів нормотворення, що здійснюється на відповідних правових засадах з метою створення гарантованих умов для реалізації такого виду соціального моніторингу. При цьому до системоутворюючих ознак, що складають його зміст, обґрунтовано віднесено такі з них: а) це діяльність законотворчого характеру, особливістю якої є те, що за її результатами видаються такі правові приписи, які є обов'язковими для виконання відповідними суб'єктами суспільних відносин, включаючи тих осіб та громадські організації, які здійснюють відповідний контроль у сфері виконання покарань і пробації України; б) це діяльність визначених у законі суб'єктів нормотворення, що перелічені в ст. 93 Конституції України; в) це діяльність, що ґрунтується на відповідних правових засадах, передусім на положеннях ст.ст. 36, 37 Конституції України, у яких закріплено правові гарантії реалізації права громадян на об'єднання у громадські організації, а також правообмеження, що забороняються у зв'язку з цим; г) це така законодавча діяльність, метою якої є створення гарантованих правових умов здійснення даного виду соціального моніторингу.

Доведено також, що сформульоване авторське поняття «законодавче забезпечення громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод засуджених і утримуваних під вартою» можна визнати як теоретико-прикладну модель зазначеного виду суспільно-державної діяльності, яка гарантована всіма видами та суб'єктами законотворчого процесу. Констатовано, що теоретичне значення сформульованого поняття полягає в тому, що застосований у цій дисертації методологічний підхід дав змогу розширити межі знань щодо змісту і сутності загальноправової категорії «законодавче забезпечення», а практичне – в тому, що на підставі аналізу соціально-правової природи системоутворюючих ознак, які складають його зміст, можна формувати відповідні навчально-методичні видання, що стосуються досліджуваної проблематики, а також підвищувати професійний рівень усіх без винятку суб'єктів здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань і пробації України.

Встановлено також колізійність норм Положення про спостережні комісії, які не тільки суперечать ст. 8 Конституції України (принципу верховенства права), але й створюють умови та підвищують ризики, що пов'язані з посяганням на права, законні інтереси і свободи засуджених, а саме: 1) у пункті 1 цього нормативно-правового акта закріплено положення про те, що громадський контроль поширюється на всі УВП, включаючи й виховні колонії (ч. 2 ст. 11 КВК), натомість у ч. 2 ст. 25 цього Кодексу йдеться про те, що у спеціальних виховних установах зазначений вид соціального моніторингу здійснюється піклувальними радами; 2) затверджені в пункті 3 зазначеного Положення завдання цих суб'єктів громадського контролю також не повною мірою кореспондуються зі змістом законодавчих актів, що стосуються даної

проблематики; 3) у пункті 2 цього Положення закріплено принципи, на яких ґрунтується діяльність даного суб'єкта здійснення громадського контролю (гласності; демократичності; добровільності; відкритості, прозорості та звітності), які також не повною мірою співвідносяться з іншими принципами, що визначені в законодавчих актах України, які пов'язані зі змістом даного виду соціального моніторингу; 4) інші правові колізії та прогалини, що містяться в цьому Положенні та на які увагу звертають як науковці у своїх працях, так і суб'єкти нормотворчої діяльності. Запропоновано, з огляду на перелічені проблеми, внести зміни до ст.ст. 24, 25 КВК України.

6. З'ясовано сутність і особливості суб'єктів, форм і методів здійснення громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод засуджених та сформовано перелік науково обґрунтованих теоретико-прикладних заходів, спрямованих на усунення наявних у зв'язку з цим правових прогалин і колізій. Зокрема, сформульовано авторське визначення поняття «суб'єкт здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань», під яким слід розуміти фізичних та юридичних осіб, які є учасниками кримінально-виконавчих правовідносин, що виникають у зв'язку з проведенням ними такого виду суспільного моніторингу (контролю, перевірки, оцінки тощо) у зазначеній галузі суспільної діяльності. Натомість під формами здійснення громадського контролю за дотриманням прав засуджених у цій роботі розуміється закріплене в законодавчих актах право на здійснення відповідними суб'єктами соціального моніторингу за цим видом діяльності, а також способи реалізації ними своїх повноважень. Своєю чергою, під методами здійснення громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод засуджених запропоновано розуміти визначені у законодавчих актах способи реалізації громадськими організаціями та їх уповноваженими представниками передбачених їхніми статутами повноважень, що пов'язані з перевіркою відповідності забезпечення органами і установами виконання покарань визначеному на нормативно-правовому рівні статусу вказаних об'єктів правової охорони. Установлено, що в нормативно-правових актах, включаючи кримінально-виконавче законодавство України, ні поняття цих термінів, ні відповідних правових норм, які б закріплювали форми діяльності тих чи інших суб'єктів, включаючи й громадський контроль, не закріплено, що виступає однією з детермінант, яка знижує рівень ефективності здійснення даного виду соціального моніторингу у сфері виконання покарань і пробації. Запропоновано низку змін і доповнень до ст.ст. 24, 25 КВК України, а також закріплення нової статті 25-1.

Крім цього, акцентовано увагу на тому, що: а) по-перше, у чинному законодавстві України (як-от, у ст.ст. 50, 51 КК) закріплено термін «покарання», а тому вживання у ч. 2 ст. 25 КВК іншого – «кримінальне покарання» – є некоректним з огляду на вимоги нормотворчої техніки та дотримання при цьому юридичної термінології, а також з урахуванням правил співвідношення поміж собою норм матеріального (у даному разі – КК) та процесуального (КВК, у якому визначено процедури виконання положень такого інституту кримінального права, як «покарання») права; б) по-друге,

виконання покарань є неможливим об'єктивно без відбування покарань, позаяк це є невід'ємні елементи одного й того ж процесу – виконання-відбування покарань, а тому громадський контроль має здійснюватися щодо всієї сфери виконання покарань і пробації України. Доведено, що за суттю і соціально-правовою природою до суб'єктів громадського контролю у зазначеній галузі суспільної діяльності можна віднести лише уповноважених осіб та громадські об'єднання, статuti яких передбачають такий вид соціального моніторингу. Здійснено класифікацію суб'єктів, які вправі проводити громадський контроль у сфері виконання покарань і пробації України, – це: 1) моніторинг, який реалізується спостережними комісіями та піклувальними радами при виховних колоніях через представників громадськості, які є їх членами та у визначених на нормативно-правовому рівнях уповноважені діяти від імені даного суб'єкта перевірки (ч. 2 ст. 25 КВК); 2) моніторинг, суб'єктом якого є громадські організації (ч. 2 ст. 25 КВК) при умові, якщо їх статuti передбачають зазначений вид діяльності у такій галузі суспільної діяльності; 3) моніторинг, який проводиться представниками громадських організацій, залучених до виконання функцій національного превентивного механізму (ч. 7 ст. 24 КВК); 4) моніторинг, який здійснюється представниками громадськості у випадках їх залучення до здійснення перевірок іншими суб'єктами контрольної-наглядової діяльності за дотриманням прав засуджених (ч. 1 ст. 25 КВК; закони України «Про прокуратуру», «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю», «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність», т. ін.); 5) моніторинг, суб'єктом якого є міжнародні неурядові організації (ч. 1 ст. 24 КВК).

7. Деталізовано сутність та проведено глибокий аналіз змісту принципів діяльності громадських об'єднань та їхніх уповноважених представників, що стосуються здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань в Україні, та на цій підставі сформульовано низку авторських визначень, які мають теоретичну і практичну цінність у розв'язанні проблемних питань, які виникають під час реалізації суб'єктами даного виду соціального моніторингу своїх повноважень. Запропоновано авторську дефініцію принципу рівності суб'єктів при здійсненні громадського контролю за дотриманням прав засуджених, під яким розуміється гарантована на законодавчому та організаційно-управлінському рівнях діяльність відповідних громадських об'єднань та їх уповноважених представників, що стосується порядку та правил відвідування ними установ виконання покарань, з метою перевірки відповідності закону реального стану забезпечення зазначеного елемента правового статусу осіб, які відбувають покарання. В аналогічному контексті сформульовано також авторське поняття принципу відсутності майнового інтересу в діяльності громадських об'єднань та їх уповноважених представників при проведенні громадського контролю за дотриманням прав засуджених, під яким розуміється здійснення зазначеним суспільним утворенням чи його членами вказаних повноважень з питань соціального моніторингу, пов'язаних з визначенням відповідності закону стану забезпечення правового статусу осіб,

які відбуваються покарання у відповідних органах і установах виконання покарань.

Обґрунтовано також зміст авторського поняття принципів прозорості, відкритості та публічності здійснення громадського контролю за дотриманням прав засуджених, під яким запропоновано розуміти ті основоположні законодавчі засади проведення уповноваженими представниками та громадськими об'єднаннями такого виду діяльності, які передбачають вільний доступ до отриманої ними інформації та узагальнених результатів перевірки, з урахуванням особливостей процесу виконання-відбування покарань та законів з питань інформації і доступу до публічної інформації.

Сформульовано поняття «принципи діяльності громадських об'єднань та їх уповноважених представників з питань здійснення громадського контролю за дотриманням прав засуджених під час виконання покарань», під яким слід розуміти визначені у Конституції України, інших законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах керівні (основоположні) засади їхньої діяльності в означеному напрямі, з урахуванням тих вимог, які зумовлені відповідними правообмеженнями, що закріплені в законі. Водночас здійснено також аналіз системоутворюючих ознак, що складають його зміст, до яких віднесено такі: 1) вказані принципи в обов'язковому порядку мають бути визначені на нормативно-правовому рівні, з урахуванням тих теоретико-прикладних підходів, що вироблені та загально визнані в науці; 2) обсяг і розміри застосування громадськими об'єднаннями та їх уповноваженими представниками своїх повноважень з питань реалізації на практиці принципів здійснення громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод засуджених на законодавчому рівні регулюються тими правообмеженнями, які не вправі використовувати в ході проведення соціального моніторингу зазначені суб'єкти перевірки. Доведено, що наявність усіх системоутворюючих ознак поняття «принципи діяльності громадських об'єднань та їх уповноважених представників з питань здійснення громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод засуджених під час виконання кримінальних покарань» є потрібною об'єктивною умовою функціонування даного інституту кримінально-виконавчого права та запорукою ефективності реалізації суб'єктами соціального моніторингу своїх законодавчих і статутних повноважень. Констатовано, також що закріплення у чинному кримінально-виконавчому законодавстві принципів здійснення громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод засуджених у процесі виконання-відбування покарань дасть можливість підвищити рівень ефективності діяльності суб'єктів соціального моніторингу та в цілому позитивно вплине на результативність кримінально-виконавчої діяльності в Україні, у тому числі з питань, що стосуються реалізації нашою державою міжнародно-правових зобов'язань щодо захисту прав, основоположних свобод і законних інтересів людини та громадянина у вказаній галузі суспільних відносин.

Здійснено класифікацію принципів, що мають забезпечувати проведення громадського контролю у сфері виконання покарань і пробації України, до яких

віднесено: а) конституційні принципи (загальноправові), які вказані в Основному Законі України (ст. 1 (принцип демократизму), ст. 3 (принцип визнання прав, законних інтересів людини і громадянина найвищою соціальною цінністю), ст. 8 (принцип верховенства права), ч. 1 ст. 19 (принцип здійснювати все, що не заборонено законом), ст.ст. 21, 24 (принцип рівності перед законом), ін.); б) галузеві принципи (ті, зокрема, що закріплені в ст. 3 Закону України «Про громадські об'єднання»); в) конкретно-правові принципи (ті, які знайшли своє відображення, наприклад, у Положенні про спостережні комісії або у Статуті відповідного громадського об'єднання). Звернуто також увагу на те, що навіть закріплення загальних принципів у законодавчих актах (здійснення так званого писаного права) не гарантує їх реалізації на практиці, однак все ж запропоновано внести зміни та доповнення до ст.ст. 24, 25 КВК України та до ст. 3 Закону України «Про громадські об'єднання», частини 2 пункту 2 Положення про спостережні комісії

8. Визначено сутність, зміст і спрямованість міжнародно-правових актів з питань здійснення громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод засуджених та за результатами проведеного аналізу зазначених нормативно-правових джерел сформульовано авторське поняття «міжнародно-правові підходи, що пов'язані зі здійсненням громадського контролю за дотриманням прав засуджених, їх законних інтересів і свобод», а саме: це визначені на нормативно-правовому, доктринальному та правозастосовному рівнях заходи та гарантії діяльності відповідних суб'єктів здійснення цього виду соціального моніторингу, предметом якого є визначення відповідності вітчизняних законодавчих актів та норм міжнародного права стану дотримання вказаних елементів правового статусу осіб, які відбувають покарання в установах попереднього ув'язнення або установах виконання покарань. Окрім цього, здійснено аналіз системоутворюючих ознак, що складають його зміст, до яких віднесено такі: 1) це визначені на нормативно-правовому рівні засади діяльності громадських об'єднань та їх уповноважених представників з питань здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань і пробації України; 2) це сформульовані та адаптовані на інших рівнях (науковому та правозастосовному) зазначені міжнародно-правові засади здійснення громадського контролю; 3) це діяльність, що гарантована на правовому рівні; 4) це діяльність визначених у законодавчих актах України та нормах міжнародного права відповідних суб'єктів соціального моніторингу; 5) це діяльність, яка має всі ознаки державного контролю за змістом, тобто спрямована на виявлення порушень, пов'язаних з недотриманням прав, законних інтересів і свобод засуджених під час виконання покарань та осіб, утримуваних під вартою; 6) це діяльність, спрямована на встановлення відповідності нормам міжнародного права та іншим законодавчим актам України реального (фактичного) стану дотримання прав, законних інтересів і свобод засуджених в УВП і утримуваних під вартою в СІЗО; 7) це діяльність, предметом якої є перевірка стану та ефективність забезпечення прав, законних інтересів і свобод засуджених і утримуваних під вартою в процесі виконання-відбування покарань, тобто ключових елементів правового статусу вказаних

суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин, який закріплений у ст. 7 КВК України.

9. Для вивчення зарубіжної практики здійснення громадського соціального моніторингу у сфері виконання покарань проведено аналіз значного обсягу зарубіжної практики проведення громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод засуджених під час виконання покарань і за його результатами доведено взаємозв'язок, взаємодію і взаємовплив між цим видом суспільної діяльності та рівнем демократії в будь-якій державі. Виходячи з цього, за останнім критерієм зарубіжні держави класифіковано на: а) держави з високим рівнем демократії та аналогічним рівнем проведення громадського контролю у пенітенціарній сфері (Норвегія, Швеція, Німеччина, Канада, ін.); б) держави зі «середнім» рівнем демократії й такого виду соціального моніторингу (Італія, Туреччина, Румунія, ін.); в) держави з «мінімальним» рівнем демократії та громадського контролю (Молдова, Грузія, Угорщина, ін.); г) держави з тоталітарно-авторитарними політичними режимами, у яких її органи різноманітними засобами і формами подавляють будь-які демократичні ініціативи народу, включаючи й здійснення громадського контролю (росія, Китай, Білорусь, Іран, Північна Корея, ін.).

Завдяки отриманим у ході дослідження результатам сформульовано таке визначення поняття «позитивний досвід організації та реалізації у пенітенціарних системах світу громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод засуджених до позбавлення волі», під яким у цій роботі слід розуміти апробовані у процесі пенітенціарної діяльності законодавчі підходи, що стосуються здійснення зазначеного виду соціального моніторингу, з метою встановлення відповідності закону стану дотримання правового статусу осіб, які тримаються у пенітенціарних установах, включаючи установи попереднього ув'язнення, що суттєвим чином підвищили рівень захищеності вказаних об'єктів правової охорони від протиправних посягань, та які при дотриманні відповідних конституційно-правових процедур можуть бути використані при удосконаленні правового механізму з означених питань в Україні. При цьому здійснено аналіз його системоутворюючих ознак, що складають його зміст. Констатовано також, що позитивний зарубіжний досвід з означеної тематики дослідження виступає потрібною та обов'язковою умовою не тільки реформування кримінально-виконавчої системи України, але й удосконалення правового механізму та практики здійснення громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод як суб'єктів, так і учасників процесу виконання-відбування покарань. Доведено, що важливим моментом таких перетворень має стати системний підхід до вирішення сучасних проблем через внесення запропонованих змін і доповнень до ст.ст. 7, 11, 25, 106, 141 КВК України, а також доповнити КВК України новою статтею 25-2.

10. Для з'ясування ролі та впливу рішень ЄСПЛ на зміст громадського контролю за процесом виконання-відбування покарань роз'яснено, що рішення Європейського суду з прав людини, які є частиною національного законодавства, зумовлюють потребу: а) удосконалення чинного національного законодавства з означеної проблематики; б) підвищення рівня правозастосовної

практики з питань виконання-відбування покарань та покращення у зв'язку з цим правоохоронної діяльності щодо захисту прав, законних інтересів і свобод усіх суб'єктів і учасників кримінально-виконавчих правовідносин; в) якісної зміни змісту та розширення предмета громадського моніторингу в галузі кримінально-виконавчої діяльності; г) посилення взаємодії громадських об'єднань з іншими суб'єктами контрольно-наглядової діяльності в Україні, включаючи міжнародні неурядові організації; г) усунення причин і умов, які сприяли вчиненню протиправних посягань на права, законні інтереси та свободи як суб'єктів, так і учасників кримінально-виконавчих правовідносин. Сформульовано також авторське визначення поняття «вплив рішень Європейського суду з прав людини на зміст громадського контролю у сфері виконання покарань», під яким слід розуміти ті правові наслідки, юридичні обов'язки та права, що виникають у відповідних суб'єктів і учасників кримінально-виконавчих правовідносин та пов'язані з якісною (ефективною) зміною їх діяльності та в цілому з удосконаленням чинного законодавства і правозастосовної практики в Україні з питань виконання-відбування покарань. Запропоновано внести зміни до ст.ст. 5, 8 КВК України, до ст. 3 Закону України «Про громадські об'єднання», а також доповнити КВК України ст. 125-1

11. Для з'ясування змісту і спрямованості сучасної державної політики України у сфері виконання покарань та її ролі в удосконаленні правових засад громадського контролю підкреслено, що сучасна державна політика України у сфері виконання покарань і пробації хоча й створила формальні правові умови і гарантії для здійснення ефективного громадського контролю у цій галузі суспільної діяльності, але на всіх рівнях її реалізації (концептуальному, законодавчому, нормативному, управлінському та правозастосовному) виступає тими детермінантами, які знижують результативність вказаного виду соціального моніторингу, через наявність правових прогалин і колізій, а також психологічних стереотипів у всіх суб'єктів формування і реалізації зазначеного виду внутрішньої політики держави (Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Президента України, Міністерства юстиції України та ін.), пов'язаних з недостатністю розуміння та скептицизмом останніх щодо потенційних можливостей громадських об'єднань і їх законних представників у здійсненні якісних контрольних перевірок дотримання прав, законних інтересів і свобод засуджених у процесі виконання-відбування покарань, а також запереченням у зв'язку з цим розширення меж і змісту предмета громадського контролю, який би охоплював не тільки моніторинг прав, законних інтересів і свобод засуджених, а й персоналу органів і УВП та інших учасників кримінально-виконавчих правовідносин (близьких родичів засуджених, адвокатів, представників громадських об'єднань та ін.). Зауважено, що з часу часткового (у формі координації діяльності органів і УВП) підпорядкування сфери виконання покарань і пробації у 2010 році Міністру юстиції України до повного передання функцій центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику в даній галузі суспільної діяльності, у 2012 році Міністерству юстиції України значущих кількісно-якісних змін, що стосуються як ефективності кримінально-виконавчої діяльності, так і стану забезпечення

прав засуджених (у сенсі предмета громадського контролю, який закріплений у ч. 2 ст. 25 КВК) не відбулось. Доведено, що в сучасних спеціальних державних програмах, які стосуються реформ у сфері виконання покарань і пробації України, не визначено відповідних концептуальних, організаційно-управлінських та правових засад щодо створення належних гарантій для здійснення ефективного та результативного громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод засуджених у процесі виконання-відбування покарань, а також правового статусу ДКВС України та учасників кримінально-виконавчої діяльності (близьких родичів засуджених, представників громадськості, органів державної влади, ін.). Запропоновано КВК України доповнити ст. 11-1 та ст. 11-2.

12. З метою визначення найбільш ефективних шляхів підвищення рівня взаємодії громадських об'єднань з іншими суб'єктами контрольної-наглядової діяльності у сфері виконання покарань і пробації в Україні з'ясовано сутність та зміст такої взаємодії громадських об'єднань з іншими суб'єктами і на цій основі сформульовано авторську дефініцію, за якою таку взаємодію визначено як закріплену на законодавчому та іншому нормативно-правовому рівні спільну і узгоджену роботу цих контролюючих органів, що пов'язана зі здійсненням перевірки стану за дотриманням прав, законних інтересів і свобод як суб'єктів, так і учасників кримінально-виконавчих відносин, яка об'єднана єдиною метою, завданнями та предметом моніторингу, що проводиться у випадках, передбачених законом, та спрямована на виявлення порушень і здійснення відповідних заходів щодо усунення детермінант, які їх спричинили та зумовили, а також на притягнення винних у їх вчиненні осіб до юридичної відповідальності. При цьому наведено такі системоутворюючі ознаки взаємодії громадських об'єднань з іншими суб'єктами, які є результатом проведеного ним глибокого аналізу згаданого явища: а) взаємодія визначається в обов'язковому порядку на законодавчому та іншому нормативно-правовому рівнях; б) взаємодія є спільною та узгодженою діяльністю чітко визначених у законі суб'єктів контрольної-наглядового характеру, а їх класифікація, перелік, характеристика та напрями співпраці мають охоплюватись таким видом взаємодії у законодавчих актах України, які регулюють правовий статус відповідних суб'єктів соціального моніторингу; в) взаємодія є спільною перевіркою у межах єдиного предмета моніторингу; г) взаємодія є спільною перевіркою, предметом якої має стати стан дотримання прав, законних інтересів і свобод засуджених під час виконання покарань у виді арешту, обмеження волі або позбавлення волі, а також інших видів покарань; ґ) взаємодія є співпрацею громадських об'єднань з питань визначення стану забезпечення правового статусу суб'єктів і учасників кримінально-виконавчої діяльності; д) взаємодія є спільною діяльністю, яка об'єднана єдиною метою, завданнями та предметом моніторингу; е) взаємодія є спільною діяльністю, яка чітко визначена у законі; є) взаємодія, окрім інших завдань здійснення контролю за дотриманням прав, законних інтересів та свобод засуджених у процесі виконання-відбування покарань, має спрямовуватись й на реалізацію

інших завдань, що визначені у кримінально-виконавчому законодавстві України.

13. Для з'ясування змісту і спрямованості науково-методологічних підходів щодо якісної видозміни критеріїв оцінювання громадськістю результатів діяльності органів і установ виконання покарань обґрунтовано потребу закріплення на законодавчому рівні в Україні критеріїв оцінки ефективності здійснення громадського контролю за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань та сформульовано у зв'язку з цим авторське їх поняття, а саме: це такі визначені у нормативно-правових актах показники, що застосовуються громадськими об'єднаннями та їх уповноваженими представниками при здійсненні перевірки та з метою встановлення співвідношення відповідності закону та реального стану дотримання правового статусу суб'єктів і учасників кримінально-виконавчих правовідносин, а також формулювання на цій підставі відповідних висновків, рекомендацій, пропозицій і рішень, а також учинення конкретних дій, спрямованих на усунення детермінант, які спричинили та зумовили факти суспільно небезпечних посягань на зазначені об'єкти правової охорони.

Сформульовано також критерії оцінки ефективності проведення громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод засуджених під час виконання кримінальних покарань в Україні, до яких, зокрема, віднесено: 1) рівень встановлення випадків порушення прав людини і громадянина у сфері виконання покарань і пробації (повнота, всебічність, системність тощо); 2) рівень виявлення детермінант, які спричинили та зумовили вчинення посягань на охоронювані права, законні інтереси та свободи суб'єктів і учасників кримінально-виконавчих правовідносин (у повному обсязі, частково, не встановлено); 3) рівень реагування суб'єктів громадського контролю на встановлені під час перевірки порушення прав людини і громадянина у процесі виконання-відбування покарань (у формі офіційного звернення та направлення матеріалів перевірки до відповідних органів державної влади; у формі анонімного повідомлення; у формі участі у проведенні заходів ОРД чи негласних слідчих (розшукових) дій); 4) рівень встановлення та реагування суб'єктів громадського контролю на виявлені під час попередніх перевірок недоліки і прорахунки та детермінанти, які сприяли вчиненню порушень прав людини і громадянина у галузі кримінально-виконавчої діяльності; 5) рівень та стан реагування керівників кримінально-виконавчої системи (від Міністерства юстиції України до конкретно взятого органу чи УВП) на виявлені при здійсненні громадського контролю порушення прав людини і громадянина та на детермінанти, які їх спричинили та зумовили; 6) рівень залучення представників громадськості до участі в діяльності інших суб'єктів контрольної-наглядової діяльності (при реалізації завдань прокурорського нагляду, здійсненні відомчого контролю, виконанні функцій національного превентивного механізму, т. ін.); 7) рівень участі громадських об'єднань у проведенні експертизи проєктів нормативно-правових актів, які стосуються сфери захисту прав людини і громадянина у процесі виконання-відбування покарань; 8) рівень ініціювання громадськими об'єднаннями через

можливості суб'єктів законодавчої ініціативи в Україні відповідних законопроектів з питань, що пов'язані з удосконаленням правового механізму, який спрямований на забезпечення прав, законних інтересів і свобод як суб'єктів, так і учасників кримінально-виконавчої діяльності; 9) рівень визначення ефективності реалізації у кримінально-виконавчій системі відповідних концепцій, стратегій та інших державних програм; 10) рівень взаємодії (внутрішньої та зовнішньої) громадських об'єднань з іншими суб'єктами контрольно-наглядової діяльності; 11) рівень координації діяльності різноманітних громадських об'єднань при здійсненні відповідного контролю за дотриманням прав людини і громадянина у сфері виконання покарань і пробації; 12) рівень впровадження у законодавство України та практику кримінально-виконавчої діяльності міжнародних стандартів з прав людини і громадянина та відповідного позитивного зарубіжного досвіду; 13) рівень виконання в окремо взятому органі та УВП, а також у цілому в системі виконання покарань і пробації рішень і практики ЄСПЛ, що стосуються стану забезпечення прав, законних інтересів і свобод засуджених; 14) рівень бюджетного та іншого забезпечення процесу виконання-відбування покарань в окремо взятому органі чи УВП та в цілому системи ДКВС України, а також рівень ініціювання керівниками відповідних ступенів сфери виконання покарань і пробації перед центральними органами державної влади, Кабінетом Міністрів України, Президентом України та Верховною Радою України щодо вирішення зазначених вище проблем, а також удосконалення правового механізму кримінально-виконавчої діяльності; 15) рівень залучення можливостей органів місцевого самоврядування і територіальних громад, підприємств, організацій та установ різних форм власності до процесу виконання-відбування покарань; 16) рівень залучення можливостей близьких родичів засуджених та їхніх законних представників до забезпечення прав людини і громадянина у сфері виконання покарань і пробації; 17) рівень розгляду звернень засуджених та інших осіб адміністративних органів та УВП та його співвідношення з результатами такої діяльності з боку інших суб'єктів контрольно-наглядової діяльності; 18) рівень розслідування громадськими об'єднаннями фактів порушень прав людини і громадянина у сфері виконання покарань і пробації з урахуванням міжнародних методологій і критеріїв; 19) рівень професійності суб'єктів громадського контролю, їх компетентності та відповідальності за результати перевірки у галузі кримінально-виконавчої діяльності; 20) рівень дотримання громадськими об'єднаннями визначених у законі принципів своєї діяльності.

14. Для удосконалення правового механізму здійснення громадського контролю за процесом виконання-відбування покарань в Україні, а також для усунення у зв'язку з цим наявних правових прогалин і колізій доведено очевидність проблем прикладного характеру, пов'язаних з реалізацією громадського контролю за процесом виконання-відбування покарань в Україні та відсутністю реальних правових механізмів їх забезпечення у чинному кримінально-виконавчому законодавстві, внесено низку науково обґрунтованих пропозицій, які безсумнівно матимуть теоретичне і практичне значення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких відображено основні наукові результати дисертації

1.1 Монографія

1. Гарасим П. С., Колб О. Г., Гумін О. М., 2022. Громадський контроль: поняття, зміст, сутність та особливості реалізації у певних сферах суспільної діяльності України. Деліктологія: монографія. Куновіце: Академія ГУСПОЛ, 2022. Т. 7. С. 39–60. (*Особистий внесок: підготовано підрозділ 2.3 Розділу II, де розкрито особливості реалізації можливостей громадськості у воєнний час, розроблені пропозиції, спрямовані на удосконалення правового механізму здійснення громадського контролю, з урахуванням законодавчих підходів і практики їх реалізації в умовах відкритої агресії російської федерації проти нашої держави*).

1.2 Публікації у наукових фахових виданнях України

2. Гарасим П. С., 2022а. Громадський контроль у сфері виконання покарань України: сучасні законодавчі підходи та практика їх реалізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4. С. 298–300. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/70>.

3. Гарасим П. С., 2022б. Історико-правова генеза виникнення та розвитку інституту громадського контролю у сфері виконання покарань і пробації України (1970–1991 рр.). *Юридичний науковий електронний журнал*. № 9. С. 399–401. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/97>.

4. Гарасим П. С., 2022в. Основні принципи здійснення громадського моніторингу за процесом виконання-відбування покарань в Україні. *Юридичний бюлетень*. Вип. 26. С. 188–193. DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2022.26.25>.

5. Гарасим П. С., 2022г. Про роль і місце громадського контролю у запобіганні тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими в Україні. *Юридичний вісник*. № 6. С. 77–83. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2022.10>.

6. Гарасим П. С., 2022г. Роль і місце громадського контролю у правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються персоналом органів та установ виконання покарань. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 6 (47). С. 124–127. DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v6.2022.25>.

7. Гарасим П. С., 2022д. Про вплив міжнародно-правових актів на ефективність громадського контролю у сфері виконання покарань України. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. № 1(18). С. 55–61. DOI: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2022.1.06>.

8. Гарасим П. С., 2022е. Про деякі змістовні системоутворюючі ознаки, які складають сутність поняття «громадський контроль у сфері виконання покарань». *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5. С. 467–469. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/111>.

9. Гарасим П. С., 2022є. Про роль і місце системоутворюючих ознак у формуванні змісту поняття «громадський контроль у сфері виконання покарань». *Право та державне управління*. № 1. С. 112–116. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.1.16>.

10. Гарасим П. С., 2022ж. Про роль і місце громадського контролю у виправленні засуджених в Україні. *Juris Europensis Scientia*. Вип. 6. С. 68–71. DOI: <https://doi.org/10.32782/chern.v6.2022.13>.

11. Гарасим П. С., 2023а. Взаємодія суб'єктів громадського контролю з іншими органами моніторингу у сфері виконання покарань України. *Держава та регіони. Серія: Право*. № 1 (79). С. 157–161. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2023.1.25>.

12. Гарасим П. С., 2023б. Вплив громадського контролю на стан реалізації завдань кримінально-виконавчого законодавства України. *Правові новели: науковий юридичний журнал*. № 19. С. 110–116. DOI: <https://doi.org/10.32847/ln.2023.19.15>.

13. Гарасим П. С., 2023в. Історико-правові аспекти становлення інституту громадського контролю у сфері виконання покарань України. *Право та державне управління*. № 1. С. 138–143. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2023.1.20>.

14. Гарасим П. С., 2023г. Про деякі проблеми здійснення громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод військовополонених в Україні та Російській Федерації. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2. С. 417–419. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/98>.

15. Гарасим П. С., 2023г. Роль громадського контролю у забезпеченні реалізації мети і завдань кримінально-виконавчого законодавства України. *Право і суспільство*. № 1. С. 246–250. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.1.35>.

1.3 Публікації у наукових періодичних виданнях інших держав

16. Гарасим П. С., 2022з. Про деякі особливості здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань України у воєнний час. *Knowledge, Education, Law, Management*. № 5 (49). С. 138–141. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.5.22>.

17. Гарасим П. С., 2022и. Роль і місце представників громадських об'єднань у діяльності національного превентивного механізму України. *Knowledge, Education, Law, Management*. № 8 (52). С. 149–153. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.8.24>.

18. Гарасим П. С., 2022і. Форми громадського контролю у сфері виконання покарань України: проблеми реалізації на практиці та шляхи їх вирішення. *Knowledge, Education, Law, Management*. № 7 (51). С. 135–139. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.7.19>.

19. Garasim P. 2022і. Draft regulation on monitoring commissions: content and role in changing public control in the sphere of penalty and probation in Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. № 4. P. 52–56. (Проект положення про

спостережні комісії: зміст та роль у зміні громадського контролю у сфері виконання покарань та пробації в Україні).

20. Garasim P. 2022й. The role and place of public control in the legal mechanism for the prevention of penitentiary crime in Ukraine. *Scientific journal of Polonia university. Perodyk Naukowy Akademii Polonijnej. Częstochowa*. Vol. 55. № 6. P. 145–150. DOI: <https://doi.org/10.23856/5519>. (Роль і місце громадського контролю в правовому механізмі запобігання пенітенціарній злочинності в Україні).

21. Narasym P., Ortynska N., Kantsir V., Soroka S., Bondarchuk A., 2023 Public control over the observance of the rights of the convicted in the field of execution of punishments. *Baltic Journal of Law & Politics*. № 16 (1). P. 517–523. DOI: <https://doi.org/10.2478/bjlp-2023-0000038>. (Особистий внесок: визначено нормативно-правові засади здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань і пробації України, основні проблеми у цій сфері та обґрунтовано шляхи їхнього вирішення).

22. Narasym P., Humin O., Shai R., Soroka S., Bondarchuk A., 2023. Legislative perspectives of ensuring public control over the observance of the rights of convicts in Ukraine *Cuestiones Políticas*. № 41 (79). P. 290–300. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4179.19>. (Особистий внесок: сформульовано законодавчі перспективи забезпечення громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод засуджених в Україні).

1.4 Статті у виданнях, що включені до наукометричних баз даних Scopus / Web of Science

23. Chystokletov L., Khytra O., Yarmol L., Narasym P. European Court of Human Rights practice of the in health matters *ECS Transactions*. № 107 (1). P. 18413–18421. DOI: 10.1149/10701.18413ecst (Особистий внесок: здійснено аналіз практики Європейського суду з прав людини у справах охорони здоров'я та виокремлено принципи, якими керується суд при постановленні рішень, здійснено формулювання висновків).

24. Narasym P., Sybirna R., Ortynskyi V., Shai R., Maskovita M. Prospects for improving public control over the observance of the rights of convicts. *Cuestiones Políticas*. 2023. № 41 (78). P. 203–217. URL: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4178.14>. (Особистий внесок: визначено перспективні шляхи та засоби, спрямовані на вдосконалення громадського контролю за дотриманням прав засуджених у сучасних умовах реформування сфери виконання покарань і пробації України).

25. Narasym P., Chernetska O., Galagan S., Patyk A., Patyk L., Humin O. Public participation in crime prevention in Ukraine. *Revista De Gestão Social E Ambiental*. 2024. № 18 (6). P. 1–13. DOI: <https://doi.org/10.24857/rgsa.v18n6-062> (Особистий внесок: здійснено літературний огляд, визначення методології, формулювання висновків).

2. Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

26. Гарасим П. С., 2022к. Зміст сучасної державної політики у сфері пробації з питань громадського контролю. *Поговоримо про пробацію: історія*

становлення, розвиток та перспективи: матеріали круглого столу (Одеса, 11 лютого 2022 року). Одеса: ОДУВС. С. 42–44.

27. Гарасим П. С., 2022л. Сучасні проблеми здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань України. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези V Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Хмельницький, 25 лютого 2022 р.). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ. С. 89–91.

28. Гарасим П. С., Василюк І. М., 2022. Громадський контроль як один з елементів превентивного механізму запобігання порушенням права засуджених до позбавлення волі на гуманне ставлення та повагу їх людської гідності. *Наукові читання, присвячені пам'яті професора Т. А. Денисової: збірник матеріалів* (Запоріжжя, 10 березня 2022 р.). Запоріжжя: КПУ. С. 101–102. (Особистий внесок: сформульовано пропозиції щодо удосконалення змісту громадського контролю у сфері виконання покарань і пробації України, здійснено визначення завдань запобігання вчиненню кримінальних правопорушень щодо осіб, які тримаються у кримінально-виконавчих установах закритого типу).

29. Гарасим П. С., Гумін О. М., 2022. Про деякі історичні детермінанти, що обумовлюють сучасний стан громадського контролю у сфері виконання покарань України. *Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції: збірник матеріалів Всеукраїнської конференції* (Львів, 25 березня 2022 р.). Львів: СПОЛОМ. С. 10–12. (Особистий внесок: здійснена періодизація детермінант, які негативно впливають на стан громадського контролю у сфері виконання покарань України та які сформувались на протязі 1991-2022 років).

30. Гарасим П. С., 2022м. Про деякі проблеми, що обумовлюють низький рівень громадського контролю за процесом виконання-відбування покарань в Україні. *Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального права, кримінології та судочинства: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 200-річчю з дня народження Френсіса Гальтона* (Київ, 20 травня 2022 року). Київ: ДУІТ. С. 145–147.

31. Гарасим П. С., 2022н. Щодо змісту та сутнісних ознак поняття «громадський контроль у сфері виконання покарань». *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави: збірник тез XI Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Львів, 8 червня 2022 року). Львів: Видавництво Львівської політехніки. С. 85–87.

32. Гарасим П. С., 2022о. Про деякі детермінанти, що обумовлюють низький рівень ефективності громадського контролю у сфері виконання покарань. *Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціальних та поведінкових наук – 2022: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. (Чернігів, 10 червня 2022 р.). Чернігів: Академія ДПтС. С. 138–140.

33. Гарасим П. С., 2022п. Співвідношення міжнародно-правових та національних актів, що стосуються громадського контролю у сфері виконання

покарань. *Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції*. (Чернігів, 04 листопада 2022 р.). Чернігів: Академія ДПтС. С. 147–149.

34. Гарасим П. С., Дучимінська Л. М., 2022. Деякі правові прогалини, що стосуються здійснення громадського контролю за дотриманням прав військовополонених в Україні та Російській Федерації. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали міжвідомчого науково-практичного круглого столу* (Київ, 24 листопада 2022 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ. С. 171–173. (Особистий внесок: визначено особливості здійснення громадського контролю за дотриманням правового статусу військовополонених в умовах воєнного стану в Україні, пропозиції удосконалення правового механізму з означених питань).

35. Гарасим П. С., 2022р. Роль не обов'язкових для України міжнародно-правових актів при удосконаленні громадського контролю у сфері виконання покарань. *Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. (Одеса, 25 листопада 2022 р.). С. 225–226.

36. Гарасим П. С., Грицюк І. В., 2023. Сучасні нормативно-правові підходи щодо удосконалення діяльності спостережних комісій в умовах воєнного часу в Україні. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану: тези Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Хмельницький, 16 березня 2023 р.). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2023. С. 69–71. (Особистий внесок: визначено особливості діяльності громадських об'єднань у сфері виконання покарань і пробації в Україні в умовах воєнного стану, їхній вплив на суб'єктів нормотворчої діяльності з питань громадського контролю).

37. Гарасим П. С., 2023д. Роль громадського контролю у запобіганні кримінальним правопорушенням, що вчиняються персоналом державної кримінально-виконавчої служби України. *Прикладна економіка: від теорії до практики: матеріали доповідей учасників Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції* (Луцьк, 27–28 березня 2023 р.). Луцьк: Волинський інститут ім. В. Липинського ПрАТ «ВНЗ «МАУП». С. 269–271.

АНОТАЦІЯ

Гарасим П. С. Теоретико-прикладні засади здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2025.

Дисертацію присвячено з'ясуванню змісту кримінально-виконавчої категорії «громадський контроль за процесом виконання-відбування покарань», визначенню стану наукових досліджень, пов'язаних з організацією і

здійсненню громадського контролю у сфері виконання покарань України, формулюванню науково обґрунтованих концептуальних положень, рекомендацій і пропозицій, спрямованих на удосконалення правового механізму організації та здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань, з урахуванням міжнародних та європейських стандартів захисту прав людини, практики ЄСПЛ та позитивних практик низки зарубіжних держав.

У дисертації проаналізовано сучасний стан здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань України, проведено аналіз та узагальнено результати наукового дослідження проблем, що стосуються змісту, форм і принципів здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань України, ідентифіковано перелік суб'єктів, форм і методів здійснення громадського контролю за процесом виконання-відбування покарань в Україні, репрезентовано аналіз принципів діяльності громадських об'єднань і їхніх представників, що стосуються здійснення соціального моніторингу у сфері виконання покарань, а також сформульовано найбільш ефективні шляхи підвищення рівня взаємодії громадських об'єднань з іншими суб'єктами контрольно-наглядової діяльності у сфері виконання покарань України, запропоновано новий підхід до якісної видозміни критеріїв оцінки громадськістю результативності діяльності органів і установ виконання покарань з питань забезпечення прав людини.

Констатовано, що в умовах реформування кримінально-виконавчої системи України громадський контроль став запорукою запобігання порушенням прав людини, адаптації засуджених до соціального життя та зміцненню довіри суспільства до органів правопорядку. Досліджуване правове явище є дієвим інструментом демократизації цієї сфери, сприяючи прозорості діяльності органів виконання покарань, виявленню та усуненню системних недоліків, а також запобігання порушенням прав засуджених.

Сформульовано низку авторських понять, які мають теоретико-прикладне значення, доведена потреба їх використання в теорії та на практиці (громадський контроль у сфері виконання покарань; взаємодія громадських об'єднань з іншими суб'єктами контрольно-наглядової діяльності у сфері виконання показань і пробації; критерії оцінки громадськістю ефективності діяльності органів та установ виконання покарань).

Встановлено, що сучасний стан наукових досліджень, які стосуються означеного виду соціального моніторингу, не відповідає вимогам і процесам, що пов'язані зі здійсненням реформ у сфері виконання покарань і пробації України.

Доведено, що сучасний стан здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань і пробації України є малоефективним та таким, який не повною мірою співвідноситься зі змістом і соціальним призначенням функціонування громадських об'єднань у нашій державі, встановлено детермінанти, які знижують ефективність його реалізації на практиці. З'ясовано сутність і зміст діяльності, пов'язаної із законодавчим забезпеченням громадського контролю за дотриманням прав, законних інтересів і свобод засуджених і ув'язнених під варту, визначено практичні проблеми, що

потребують вирішення у цій сфері.

Окреслено змістовні проблеми реалізації на практиці принципів діяльності громадських об'єднань та їхніх уповноважених представників у зазначеній галузі суспільної діяльності.

Встановлено сутність і зміст міжнародно-правових актів, які безпосередньо стосуються регулювання питань, пов'язаних зі здійсненням громадського контролю, доведена потреба впровадження в національне законодавство кращої практики зарубіжних держав.

Визначено основні проблеми, які виникають у процесі взаємодії громадських об'єднань з іншими суб'єктами контрольної-наглядової діяльності у сфері виконання покарань і пробації України, окреслено у зв'язку з цим науково обґрунтовані шляхи їх подолання, у тому числі з урахуванням затверджених на нормативно-правовому рівні критеріїв оцінки ефективності здійснення громадського контролю.

Запропоновано змінити норми чинного кримінально-виконавчого законодавства та інших нормативно-правових актів України, що стосуються здійснення громадського контролю за процесом виконання-відбування покарань за алгоритмами, які сформульовані у даній дисертації.

Ключові слова: громадський контроль, покарання, виконання покарань, сфера виконання покарань, виконання-відбування покарань, органи і установи виконання покарань, пенітенціарна система, суб'єкти і учасники кримінально-виконавчих правовідносин, засуджені, права, законні інтереси і свободи засуджених, законодавчий акт, міжнародно-правовий акт, ефективність.

ANNOTATION

Narasym P. S. Theoretical and applied principles of public control in the field of execution of sentences in Ukraine. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for Doctor Degree in Legal Sciences, specialty 12.00.08 – Criminal law and criminology; criminal executive law. – Lviv Polytechnic National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2025.

The dissertation deals with the definition of theoretical and applied principles of public control in the field of execution of sentences in Ukraine. The author analyses the current state of public control in the execution of sentences in Ukraine. The results of scientific research on problems related to the content, forms and principles of public control in the execution of sentences in Ukraine are analysed and summarised. A list of subjects, forms and methods of public control over the execution and serving of sentences in Ukraine are identified. An analysis of the principles of activity of public associations and their representatives related to social monitoring in the field of execution of sentences is presented. The most effective ways to increase the interaction of public associations with other subjects of control and supervision activities in the execution of sentences in Ukraine are formulated. A new approach is proposed to qualitatively change the criteria for public assessment of

the effectiveness of the activities of bodies and institutions to execute sentences in ensuring human rights.

Key words: public control, punishment, execution of sentences, field of execution of sentences, execution and serving of sentences, bodies and institutions of execution of sentences, penitentiary system, subjects and participants of criminal executive relations, convicts, rights, legitimate interests and freedoms of convicts, legislative act, international legal act, effectiveness.